

CAPÍTOL 9

Escenaris

Periòdicament convé transcendir les urgències de la quotidianitat per albirar escenaris a mitjà i llarg termini. No sempre és fàcil eludir la pressió ideològica i mediàtica, ni la de determinats triomfalismes o, al contrari, de les temptacions alarmistes o catastrofistes que aprofundeixen les inevitables fragilitats de qualsevol situació.

Cap a on anem? Quin o quins són els escenaris «postglobalització»? Cal insistir que el nostre destí no està escrit de forma fatalista i que serem, ja som, nosaltres mateixos els qui l'estem escrivint, per acció o omissió. Un cop dit això, però, quines tendències o escenaris alternatius es poden apuntar?

9.1 Alícia al país de la globalització

Hi ha un famós text de mitjan segle XIX que explicava com les forces productives que van engegar els mecanismes de mercat tot defugint les rigideses d'anteriors sistemes productius (tribals, feudals, etc.) van permetre una creació de riquesa en termes de mercaderies i serveis sense precedents, encara que amb problemes notables de distribució d'aquests guanys. També ara les visions més complaents amb la globalització accentuen que la reducció de restriccions comercials i inversores, així com

les facilitats de transports i comunicacions, estarien permetent estendre a l'escala global, amb abast pràcticament planetari, importants guanys d'eficiència —com ja hem explicat als capítols 1 a 5— associats a una configuració multinacional de la producció en què es trauria molt més profit que fins ara dels potencials de cada territori de l'economia global.

Fa temps Paul Samuelson va encunyar la «paràbola» que porta el seu nom segons la qual en una configuració ideal de l'economia mundial no existirien restriccions ni a la mobilitat de factors de producció ni a la de mercaderies i serveis, amb la qual cosa s'assoliria una assignació eficient de recursos a escala global. «Economia integrada» és la denominació d'aquest escenari. Samuelson el fa servir com a terme de comparació amb les distorsions que generen les «fronteres nacionals» en termes de limitació de la mobilitat dels factors de producció i, abans de permetre's el comerç internacional, també de les mercaderies. Un missatge de la paràbola és que el comerç internacional permet «apropar-se» a l'assignació eficient de recursos pròpia de l'economia integrada. Ara amb la globalització s'estaria fent un pas més en la «recuperació» de l'economia integrada, amb les facilitats per superar les fronteres no solament de les mercaderies i dels serveis sinó també de les inversions de capital productiu i de capital financer, de manera que «només» subsistirien restriccions a la mobilitat de les persones. Aquesta recuperació de l'eficiència de l'economia integrada, aquest nou «retorn» a una situació sense

restriccions, presentades com a «distorsionadors», és, explícitament o implícitament, el fil conductor dels arguments més apologetics de la globalització, defensats pels qui Dani Rodrik ha denominat els *cheerleaders* de la globalització. El ja esmentat sil·logisme de Bhagwati segons el qual més obertura internacional produeix més creixement i aquest creixement porta a la reducció de la pobresa seria, en la seva versió menys matisada, una altra manera d'exposar aquesta visió optimista de la globalització. Cal recordar tot seguit que el mateix Bhagwati ha desenvolupat argumentacions crítiques sobre alguns aspectes de la globalització, particularment sobre la indiscriminada i de vegades prematura obertura financera així com sobre el paper dels acords regionals per erosionar (com si fossin «tèrmits», epígraf 1.7) un sistema comercial global realment multilateral i obert. El tret comú d'aquests posicionaments consisteix a insistir, enfront de cada crítica al funcionament de la globalització, que allò dolent habitualment són les restriccions a la globalització, amb el corol·lari prou conegut que «fa falta més globalització, no menys» o que «el principal problema de la globalització és que encara sigui incompleta». No cal dir que això comporta el perill que l'eliminació de les fronteres nacionals arrossegui la de les nacions i les seves identitats, candidates a ser deglutides, doncs, per la retòrica del «sempre més globalització».

Aquestes argumentacions acostumen a donar per descomptada l'eficiència plena dels mercats i

minimitzen les necessitats d'intervencions per modular-ne els efectes. Ja hem vist que destacats representants de l'ortodòxia, des de Bernanke a Rajan, constataven que algun d'aquests efectes porta a concloure que «no n'hi ha prou de predicar més liberalització». També cal recordar que el precedent, segons molts, de l'actual globalització —l'expansió comercial i financera de final del segle XIX fins a la Primera Guerra Mundial (amb indicadors d'obertura que, ateses les tecnologies de l'època, serien homologables als actuals)— es va ensorrar quan, plantejats els conflictes de «repartiment» entre els principals països, especialment entre les potències clàssiques ben posicionades en el «repartiment colonial» i les llavors potències emergents amb aspiracions de més influència territorial, econòmica i política, es va optar per mecanismes de conflicte militar en lloc de solucions negociades «de *business*». Sembla haver-hi, doncs, en el funcionament dels mercats i en la naturalesa humana factors que fan difícil d'assumir una visió tan simplista i idealitzada del que vol dir globalització i de les expectatives sobre el futur.

9.2 Mad Max

A l'extrem més oposat, escoltem admonicions sobre la degradació de la llei i l'ordre des d'un costat de l'espectre ideològic, combinades amb advertiments des de l'altre sobre la degradació dels recur-

sos naturals, cada vegada més escassos davant la voracitat d'un model de creixement insostenible. Curiosament la conjunció d'ambdós escenaris sembla convergir en un futur similar al prefigurat el 1979 per la pel·lícula *Mad Max*. És sorprenent, per exemple, la quantitat de referències que via Google es poden trobar connectant aquest títol amb *globalització*. En aquest film la lluita pel control dels escassos recursos alimentaris i energètics ha generat un planeta sense més llei que la del més fort, cosa que recorda en part el Far West, encara que sense el seu paper creatiu d'«obertura de noves fronteres», i en part un neofeudalisme sota l'imperi dels senyors de les màquines... i els controladors dels recursos. A mesura que avancen els debats sobre l'abast del canvi climàtic i els costos i l'efectivitat de les polítiques per redreçar-lo, és freqüent sentir referències a l'escenari *Mad Max*, de vegades per destacar el «pitjor escenari possible si no es fa res», però també sovint per intentar desqualificar per exagerades aquestes referències.

9.3 Neofeudalisme o Blade Runner

Sense abandonar les comparacions filmiques, tal vegada sigui una mica més realista aproximar-nos al futur postglobal des de l'òptica d'un altre film de culte: *Blade Runner*, de Ridley Scott. Què hi trobem? D'una banda una ciutat, Los Angeles, l'any 2019, molt «asianitzada», reflex del que el 1982 es va per-

cebre com la creixent hegemonia japonesa i que avui és reinterpretable en clau de la pugna amb la Xina —i potser en el futur amb l'Índia— pel lideratge mundial. D'una altra banda un quasimonopoli en sectors estratègics, com el que representa l'empresa Tyrrell, resultat al qual ens aboquen les dinàmiques de fusions i concentracions que deixen al descobert la retòrica de la «defensa de la competència» de molts reguladors nacionals i internacionals (però no «globals»). I hi trobem també problemes de canvi climàtic, en aquest cas una pluja persistent amb contingut químic que, tot i ser força diferent del marc desèrtic de *Mad Max*, comparteix evidències dels efectes profunds del trencament ecològic en la vida quotidiana. La concentració del poder i del control dels actius respon també a un model «neofeudal» que també sintonitza amb el retorn a l'«ordre natural» comentat als capítols 7 i 8. Quan llegim en algun document sobre tendències de creixement que «es reforcen els vincles entre els humans i les màquines», a més que l'afirmació respon a una tendència que és del tot òbvia, tal vegada no podem deixar de sentir un calfred. Serà la tecnologia finalment un factor de més servitud que d'alliberament? Emergeix la qüestió tan crucial com sovint poc explicitada de les complexes relacions entre tecnologia i societat, és a dir, de les implicacions per a la humanitat d'uns avenços científicotecnològics que sovint superen en amplitud i velocitat i desbordeu de bon tros la capacitat d'«absorció» de les persones i les societats.

9.4 Llei i ordre global o societat del benestar global?

Una manera potser més ponderada d'avaluar el present i el futur de la globalització parteix de les lliçons apreses a escales estatals o nacionals durant les darreres dècades. La història de pràcticament els darrers cent anys té un punt central en les controvèrsies econòmiques i sociopolítiques respecte a la forma de conuiu mercats i intervencions públiques. Després d'unes etapes de «capitalisme liberal» —que seria més just anomenar «capitalisme conservador»—, que donava ple protagonisme als mercats i reduïa les intervencions públiques a mínims de «llei i ordre», la constatació en les economies industrialitzades de les imperfeccions del funcionament dels mercats va portar a l'aparició de mecanismes d'intervenció i regulació, des de les lleis antimonopoli fins a unes primeres prestacions socials embrió de l'estat del benestar. Després del sotrac de la crisi dels anys 1930 i la Segona Guerra Mundial, es van accentuar els compromisos dels sectors públics en les polítiques macroeconòmiques d'estabilització i d'augment de les cobertures de l'estat del benestar. Els debats se centraven en les proporcions relatives entre mercats i intervencions, amb orientacions més liberalconservadores i altres de més socialdemòcrates.

La dinàmica semblaria aplicable a l'escenari global: ara que les dimensions dels mercats són sovint d'abast mundial es reproduïx el debat. Requereix el triomf dels mercats globals algun tipus de «modu-

lació»? Es produeixen a escala global les mateixes «imperfeccions dels mercats» que van portar a escala de cada país a plantejar mecanismes regulatoris i d'intervenció? Semblaria que alguns problemes ara globals, com la concentració de poder econòmic i empresarial i els problemes socials associats a les desigualtats, són un *déjà vu* de temes afrontats abans a escala dels estats. Es pot reproduir el debat entre unes intervencions de «mínims» de l'estil «lleï i ordre» (seguretat, etc.) i la necessitat de compromisos més amplis en matèria de lluita contra la pobresa i les desigualtats i de provisió de béns com educació i salut a escala universal (en la línia dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni), com a embrió del que es podria anomenar un mínim «estat del benestar global». Naturalment, una gran qüestió oberta és qui fa el paper de «sector públic global» (el del sector empresarial global ja està cobert) a l'hora de buscar equilibris. Com ja hem dit al final de la part II, els organismes internacionals necessiten profundes reformes per assolir aquest paper, i les alternatives de la «societat civil», les ONG o l'«opinió pública mundial» (amb mecanismes com internet per articular-se de manera informal i espontània) són encara molt embrionaris i parcials. Un posicionament més clar dels electorats dels països democràtics per requerir una prioritització més ferma d'aquestes qüestions d'abast global podria ser útil —ja que els organismes internacionals teòricament estan governats en darrera instància per representants que depenen dels governs estatals,

encara que també han generat els seus mecanismes de *rent seeking* interns. Però, com ha passat en altres moments de la història, les «urgències» domèstiques es mengen els debats de fons importants.

9.5 *El futur no està escrit... afortunadament*

Un article publicat a *La Vanguardia* el dia de Nadal de 2006 amb el títol de «Cuento de Navidad» recordava una famosa cita de John Maynard Keynes de fa més de 70 anys —en la seva conferència sobre «Possibilitats econòmiques dels nostres néts»— en què argumentava que les innovacions tecnològiques i les facilitats comercials i inversores possibilitaven a la humanitat superar la llarga etapa de lluita per la supervivència i accedir, en conjunt, a una nova fase en què la realització personal i el benestar serien els referents. Keynes es preguntava sobre quins canvis s'haurien d'introduir no solament en les eines d'organització i gestió sinó també en les actituds i els valors per estar a l'alçada d'aquesta nova etapa històrica. Com és prou conegut, la Gran Depressió dels anys 1930, la Segona Guerra Mundial i la Guerra Freda van «arxivar» l'optimisme de Keynes.

Tenim ara una nova oportunitat? Comptem tècnicament amb recursos més que suficients per subministrar a tota la humanitat condicions bàsiques de salut, educació i generació de riquesa mai no vistes en la història. El desenvolupament científic i tecnològic i les potencialitats productives que la

globalització ja ha obert sembla clar que permeten «desbloquejar» restriccions històriques per superar la pobresa i la misèria. Però serà novament un conte de Nadal, aquesta possibilitat? De què depèn? Quins factors poden fer descarrilar aquesta nova oportunitat de fer realitat les expectatives de Keynes?

La naturalesa humana és potser un d'aquests factors, marcada per unes tendències i dinàmiques amb components cooperatius més febles que els agressius, amb més tendències a polaritzar posicions i interessos que a ser constructius. Les temptacions de retorn a l'«ordre natural» exposades als capítols anteriors, amb mecanismes poderosos al darrere, i els resultats de transferir el gruix dels potencialment importants «dividends de la globalització» a determinats grups en detriment del conjunt de les societats, serien també una visible amenaça. Com també ho és la manca o feblesa greu dels ingredients d'un governament realment global per a problemes globals, des de les dimensions socio-polítiques que modulin els mercats mundials fins a una certa racionalitat en la gestió del *global commons*, inclosos els mediambientals. Però malgrat totes les dificultats i possibilitats que han resumit les pàgines anteriors, res no està escrit inexorablement ni predeterminat. Les ciutadanes dels països democràtics podrien expressar les seves preferències per alternatives més inclusives, més integradores i a mitjà termini també més eficients —traslladant a escala global les fites de progrés i benestar

del segle xx en lloc de revertir-les— si els mecanismes polítics faciliten que es facin les preguntes cabdals adients en lloc de continuar desconnectant els electorats i els seus interessos i preocupacions dels del procés polític sovint «capturat» per altres dinàmiques. Les ciutadanes i els moviments socials poden fer traslladar als organismes internacionals —existents, reformats, reinventats i nous— els mecanismes per dotar d'una eficient dimensió social i política la globalització, tot defugint i superant les «captures» també ja assenyalades per part dels representants dels interessos minoritaris interessats que aquesta dimensió sociopolítica no superi el llindar del mínim teòric «lleï i ordre». La grandesa —i també la misèria— dels pobles i del conjunt de la humanitat és que, sobretot en sistemes democràtics, al final acabem tenint el destí que decidim i/o que ens mereixem. Aquesta sí que és, sovint, una veritat incòmoda...